

Efterårssangen hos Gransanger (*Phylloscopus collybita* (Vieill.)).

Af BØRGE PALM.

(With a Summary in English: The Autumn Song of the Chiffchaff
(*Phylloscopus collybita* (Vieill.)) in Denmark.)

(Meddelelser fra Dansk Fugleforskning, nr. 4.)

Det er velkendt, at en del fuglearter, som indstiller sangen hen på foråret eller sommeren, begynder at synge igen om efteråret; denne erfaring har sikkert alle gjort f. eks. for Stærens vedkommende.

Dette fænomen finder vi også hos Gransangeren. Det synes imidlertid som om de danske ornitologiske forfattere har overset, at der er tale om en sådan særlig efterårssang, adskilt fra forårssangen ved en udpræget tavshedsperiode, og man synes heller ikke at have gjort sig klart, om Gransangerne om efteråret vedbliver at synge lige til de drager bort, eller om sangen atter forstummer, mens fuglene endnu opholder sig her i landet. I sin artikel om "Gransangerens Forekomst i Danmark" anfører ØSTERGAARD CHRISTENSEN (1942) således kun: "I Mod-sætning til de fleste Fugle træffes den syngende i Træktiden om Efteråret".

Det vil være naturligt først at undersøge, hvorledes de danske ynglefugle forholder sig i disse henseender. Jeg har derfor sammenstillet en række iagttagelser fra nogle af de tæt besatte østjyske ynglepladser, nemlig fra Als og Sundeved 1938—49 (O. BEHREND), fra Kolding 1943—49 (S. SCHJØTZ-PEDERSEN), og

Tabel I. Gransanger (*Chiffchaff*): Østjyske iagttagelser af syngende fugle. (*Observations in East Jutland of singing birds*).

Juli		August			September			Oktober	
11—20	21—31	1—10	11—20	21—31	1—10	11—20	21—30	1—10	11—20
15	10	3	0	2	9	15	13	6	0

fra Odder 1941—50 (C. J. WITTRUP-JENSEN). Denne sammenstilling (tabel I) viser klart, at de danske Gransangere synger temmelig kraftigt endnu i hele juli måned og atter i hele september, men at der til gengæld mellem sommersangen og

efterårssangen findes en meget udpræget tavshedsperiode i august, navnlig omkring midten af måneden, da fældningen er på sit højeste¹⁾. Sangen aftager øjensynligt hurtigt i hyppighed i løbet af den sidste uge af juli og den første uge af august (1 sang endnu 8. 8. 1939 på Als) for sandsynligvis atter at tiltage i løbet af sidste uge af august (1 sang ved Odder allerede 21. 8. 1941 og 24. 8. 1943).

Endvidere ser man, at efterårssangen hos Gransangerne i Østjylland atter forstummer i begyndelsen af oktober (1 sang endnu 7. 10. 1945 ved Kolding)²⁾; men man kan jo ikke heraf udlede noget om hvorvidt dette skyldes, at fuglene drager bort på dette tidspunkt, eller om de virkelig holder op med at synge.

For at belyse efterårssangens afslutning vil det derfor være hensigtsmæssigt tillige at undersøge det foreliggende materiale om trækgæsterne, idet jeg her har benyttet en længere række ornitologers notater fra de sidste 20 år fra Sjælland og Lolland,

Table II. Gransanger (*Chiffchaff*): Fyrfaldne fugle (*birds caught at light-houses*) samt sjællandske og lollandske trækiagttagelser (*observations of migration on Sealand & Lolland*).

	September			Oktober				
	13—18	19—24	25—30	1—6	7—12	13—18	19—24	25—31
Fyrfaldne fugle	4	5	34	45	44	31	8	6
Syngende fugle	1	2	8	8	4	1	1	0

	September			Oktober					
	25—27	28—30		1—3	4—6	7—9	10—12	13—15	16—18
Fyrfaldne fugle	4	30*)		18	27	30	14	14	17
<i>Iagttagelser:</i>									
Syngende fugle	5	3		6	2	2	2	0	1
Ikke-syngende	1	1		3	10	17	11	4	1

1) En del af de syngende Gransangere i Østjylland i sidste halvdel af september kan naturligvis være rastende trækgæster; men dette er uden betydning med henblik på sangpavsen i august og den forøgede sangaktivitet i første halvdel af september.

2) Fra ældre tid foreligger en endnu senere iagttagelse af Gransangere syngende på artens yngleplads, nemlig ved Brahetrolleborg 11. 10. 1910 (D.O.F.T. 1912).

*) 8 Gransangere faldt ved fyrene 30. 9. 1886.

altså fra lokaliteter uden for de tæt besatte yngleområder (se oversigten over materialet sidst i artiklen). En sammenstilling af dette materiale (tabel II) sammenholdt med ØSTERGAARD CHRISTENSEN's materiale over fyrfaldne fugle (1942, p. 153, fig. 2) viser da, at de syngende trækgæster iagttoges hyppigst i sidste uge af september og kun i aftagende antal i oktober³⁾, hvorimod trækket som helhed netop er kraftigst i første halvdel af oktober. Det vil sige, at de trækgæster, som træffes under begyndelsen af efterårstrækket, er langt mere tilbøjelige til at synge, end de trækgæster, som træffes senere under trækket; og forklaringen er højst sandsynlig, at efterårssangen kun frembringes af de unge fugle, som indleder trækket⁴⁾, hvorimod de gamle muligvis ikke tager del i denne sang.

Efterårssangen er altså stort set begrænset til september. Dens styrke er naturligvis vanskeligere at udtrykke talmæssigt end hyppigheden, men SCHJØTZ-PEDERSEN udtrykker det således: "Den kraft og energi, som fuglen lægger for dagen straks efter ankomsten, er borte; der er næsten noget vemodigt over den enkle efterårssang, selv om det jo er den samme lille strofe som i forårstiden. — Det lille meget svage kvidder, som Gransangeren almindeligvis lader lyde mellem de egentlige sangperioder om foråret, har jeg hørt enkelte gange i efterårstiden, men endnu svagere; man må være meget opmærksom for overhovedet at opfange lyden."

I tabel II er også anført Dansk Fugleforsknings feltornitologiske materiale vedrørende ikke-syngende trækgæster på Sjælland og Lolland. Disse iagttagelser viser et udpræget maksimum i dagene 4.—12. oktober, i modsætning til fyrfaldene, som fordeler sig mere ujævnt i tiden 28. sept.—18. okt. Det må dog tages i betragtning, at forvekslinger med Løvsangere vel nok vil bevirke, at de ikke-syngende Gransangere oftere vil blive overset i september og evt. begyndelsen af oktober, end senere i oktober. Der er imidlertid ingen tvivl om, at det samlede feltornitologiske

³⁾ WINGES september-iagttagelser af Gransangere i slutningen af forrige århundrede lå gennemsnitligt endnu tidligere end Dansk Fugleforsknings iagttagelser, nemlig således: 16. 9. 1894, 19. 9. 1896, 20. og 21. 9. 1892, 21. 9. 1895, 25. 9. 1892. Idet jeg formoder, at WINGES september-iagttagelser vedrører syngende fugle, kan de 2 grupper af september-iagttagelser sammenlignes således:

	13.—18. sept.	19.—24. sept.	25.—30. sept.
WINGE	1	4	1
DANSK FUGLEFORSKNING	1	2	8

materiale af syngende og ikke-syngende fugle i det store og hele giver et udmærket billede af trækkets forløb, hvilket bl. a. fremgår af den ganske gode overensstemmelse med fyrfaldene. — ØSTERGAARD CHRISTENSEN's grafiske fremstilling af Dansk zootopografisk Undersøgelses materiale over trækiagttagelserne (1942, p. 153, fig. 3) er derimod misvisende, bl. a. fordi den omfatter en lang række iagttagelser fra ynglepladserne; således vedrører samtlige de af ØSTERGAARD CHRISTENSEN anførte "trækiagttagelser" fra august og første halvdel af september ganske utvivlsomt lokale ynglefugle og ikke rastende trækgæster. Det gælder følgende "trækiagttagelser":

7. 8. 1887, Viborg krat; 9. 8. 1935, Bøgeholm sø, Hellebæk; 20. 8. 1940, Holmstrup, Odense; 4. 9. 1940, Kolding; 6. 9. 1940, Odense ("hørt sidste gang synge!"); 11. og 12. 9. 1940, Kolding.

Man kunne måske formode, at forskydningen mellem syngende og ikke-syngende trækgæster kunne skyldes, at de gamle hanners gennemrejse om efteråret falder tidligere end hunnernes og/eller de unge fugles. Af ØSTERGAARD CHRISTENSEN's oversigt over kønsfordelingen af de fyrfaldne Gransangere (1942, p. 154) fremgår det imidlertid klart, at hanterne om efteråret ikke trækker tidligere end hunnerne, snarere gennemsnitligt lidt senere; og med hensyn til aldersfordelingen er det som nævnt den almindelige erfaring for småfuglenes vedkommende, at de unge fugle tværtimod trækker tidligere bort end de gamle.⁴⁾

Oversigt over materialet.

Østjylland (tabel I).

Sommersangens ophør. Syngende fugle noteret følgende dage:

Als og Sundeved 1938—49 (O. BEHREND'S): 12. 7. 43, 13. 7. 43, 14. 7. 39, 14. 7. 40, 15. 7. 43, 17. 7. 38, 17. 7. 44, 18. 7. 38, 18. 7. 46 ("hørt 4—5 steder i Kollund skov"), 19. 7. 38, 19. 7. 46, 20. 7. 42, 23. 7. 42, 23. 7. 48, 24. 7. 38 ("hørt ikke få i Gråsten dyrehave og Rinkenæs skov"), 25. 7. 42, 26. 7. 48, 30. 7. 40, 4. 8. 40, 8. 8. 39 ("1 syngende i sydvendt skovbryn, Sønderkov").
Kolding og omegn 1943—49 (S. SCHJØTZ-PEDERSEN): 11. 7. 43, 15. 7. 45, 18. 7. 44, 21. 7. 43, 22. 7. 44, 23. 7. 43, 25. 7. 43, 1. 8. 43.

Efterårssangen. Syngende fugle noteret følgende dage:

Kolding og omegn 1943—49 (S. SCHJØTZ-PEDERSEN): 1. 9. 43, 4. 9. 40, 8. 9. 48, 9. 9. 43, 9. 9. 47, 11. 9. 40, 12. 9. 40, 19. 9. 43, 19. 9. 49, 24. 9. 44, 1. 10. 39, 7. 10. 45.
Odder og omegn 1941—50 (C. J. WITTRUP-JENSEN): 21. 8. 41, 24. 8. 43⁵⁾, 2. 9. 43, 2. 9. 45, 5. 9. 43, 5. 9. 48, 12. 9. 44, 14. 9. 46, 14. 9. 47 ("3 sang ved Rathlausdal"), 15. 9. 43, 17. 9. 43, 18. 9. 43, 18. 9. 44, 19. 9. 42, 19. 9. 43, 20. 9. 45, 20. 9. 46, 21. 9. 43, 22. 9. 42, 22. 9. 46, 23. 9. 43, 23. 9. 45, 24. 9. 42, 24. 9. 43, 24. 9. 50, 25. 9. 43, 26. 9. 45, 27. 9. 41, 27. 9. 42, 1. 10. 50, 2. 10. 50, 4. 10. 43, 6. 10. 43.

4) H. WEIGOLD (1926) skriver om Løvsanger (*Phylloscopus trochilus*): "Man wird nur das sagen können: zuerst kommen im Herbst viel Junge und wenig Alte, später überwiegen die Alten. Und so scheint er fast bei allen Kleinvögel zu sein."

5) 27. 8. 1947 hørtes Gransanger synge ved Oksbøl (HALFDAN LANGE).

Sjælland og Lolland (tabel II). 1930—1950.

Iagttagere: NIELS HESSELBJERG CHRISTENSEN (N. C.), THORVALD FRØLICH (T. F.), ERIK HANSEN (E. H.), LINDHARD HANSEN (L. H.), HALFDAN LANGE (H. L.), BØRGE PALM (B. P.), OLE SCHELDE (O. S.).

Syngende fugle: 18. 9. 32: 1 Saltbækvig (D. O. F. T. 1932); 20. 9. 43: 1 Avedøre (H. L.); 22. 9. 43: 1 Bispebjerg (E. H.); 25. 9. 47: 1 Præsteskov, Nordøstlolland (L. H.); 26. 9. 48: 1 Kagsmosen, København (N. C.); 27. 9. 37: 2 Kongelunden, Amager (B. P.); 27. 9. 49: 1 Ballerup (B. P.); 29. 9. 47: 1 Krenkerup, Nordøstlolland (L. H.); 30. 9. 39: 1 Holte (H. L.); 30. 9. 49: 1 Sorø (O. S.); 1. 10. 40: 1 Kongelunden (D. O. F. T. 1942); 1. 10. 40: 2 Søborg mose (D. O. F. T. 1940); 2. 10. 43: 1 Amager (E. H.); 2. 10. 46: 1 Sorø (O. S.); 3. 10. 37: Amager (T. F.); 4. 10. 49: 1 Sorø (O. S.); 6. 10. 40: 1 Kongelunden (D. O. F. T. 1942); 7. 10. 41: 1 Amager (T. F.); 7. 10. 42: 1 Hindholm, Sydvestsjælland (H. L.); 10. 10. 36: 1 Amager (T. F.); 10. 10. 40: 1 Kongelunden (D. O. F. T. 1942); 16. 10. 36: 1 Køge (H. L.); 21. 10. 39: 1 Taarbæk (D. O. F. T. 1942).

Ikke-syngende fugle: 24. 9. 50: 1 Amager (B. P.); 26. 9. 36: 1 Bognæs (T. F.); 28. 9. 49: 1 Kongelunden (B. P.); 1. 10. 50: 1 Amager (B. P.); 2. 10. 38; 1 Kongelunden (T. F.); 2. 10. 43: 1 Kongelunden (E. H.); 4. 10. 36: 1 Amager (T. F.); 4. 10. 42: 1 Amager (T. F.); 4. 10. 49: 3 Amager (B. P.); 5. 10. 40: 2 Amager (B. P.); 5. 10. 43: 1 Amager (E. H.); 6. 10. 40: 2 Amager (B. P.); 7. 10. 37: 6 Amager (T. F.); 7. 10. 49: 1 Amager (B. P.); 8. 10. 50: 3 Kongelunden (B. P.); 9. 10. 35: 1 Amager (T. F.); 9. 10. 38: 5 Amager (T. F., B. P.); 9. 10. 49: 1 Stigsnæs, Sydvestsjælland (E. H.); 10. 10. 37: 3 Amager (T. F.); 10. 10. 43: 1 Amager (E. H.); 11. 10. 30: 2 Kongelunden (H. L.); 11. 10. 36: 3 Amager (T. F.); 11. 10. 40: 1 Kongelunden (B. P.); 12. 10. 47: 1 Jægerspris (E. H.); 13. 10. 40: 1 Amager (T. F., B. P.); 13. 10. 50: 3 Vindeholme skov, Sydvestlolland (L. H.); 16. 10. 31: 1 Amager (H. L.); 19. 10. 50: 1 Kagsmosen (N. C.); 20. 10. 40: 1 Jægersborg Dyrehave (B. P.); 30. 10. 38: 1 Amager (T. F., B. P.).

SUMMARY IN ENGLISH

The Autumn Song of the Chiffchaff (*Phylloscopus collybita* (Vieill.)) in Denmark.

A fairly great number of observations made by three ornithologists from East Jutland (O. BEHREND'S of Sønderborg, SIG. SCHIØTZ-PEDERSEN of Kolding, and C. J. WITTRUP-JENSEN of Odder) show that the spring or summer song of the Chiffchaff (*Ph. c. collybita*) in the densely populated Danish breeding areas ceases towards the end of July and the beginning of August, then there is a pronounced period of silence until the birds begin their autumn song by the end of August and in the beginning of September (table I).

Autumn observations made by "Dansk Fugleforskning" on Zealand and Lolland, where *Ph. c. collybita* breed in comparatively small numbers, show that the autumn song of the passing migrants from North and Central Scandinavia of the subspecies *Ph. c. abietinus* again ceases at the

end of September and the beginning of October. This is shown in table II in which the figures for the observed singing birds ("syngende fugle"), are compared partly with ØSTERGAARD CHRISTENSEN'S (1942) figures for the Chiffchaffs killed striking the Danish lighthouses ("fyrfaldne fugle"), partly with the figures for the observed non-singing birds ("iagttagelser, ikke-syngende fugle"). The singing birds were mostly observed from 25. September to 3. October, surprisingly many from 25. to 27. September, whereas the non-singing birds were mainly observed from 4. to 12. October. When making this comparison it should, however, be borne in mind that a number of non-singing Chiffchaffs are presumably confounded with Willow Warblers (*Ph. trochilus*) at the end of September and probably the beginning of October. The birds striking the lighthouses therefore give a better basis for comparison as far as the beginning of the autumn migration is concerned, although it should be borne in mind that the time at which the birds strike the lighthouses depend on the conditions of the weather.

So the passing migrants, which are to be met with at the beginning of the autumn migration, are shown to be much more apt to sing than those passing migrants, which are to be met with later on; and this may be explained by the theory, that the autumn song is solely contributed by the young birds of the year, which are assumed to introduce the autumn migration, whereas the older birds will probably not sing in autumn.

Literatur.

- CHRISTENSEN, H. ØSTERGAARD 1942: Gransangerens Forekomst i Danmark. — Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. **36**, p. 141—167.
- WEIGOLD, H. 1926: Masse, Gewichte und Zug nach Alter und Geschlecht bei Helgoländer Zugvögeln. — Wissenschaftliche Meeresuntersuchungen **15**.
- WINGE, H.: Fuglene ved danske Fyr. — Vid. Medd. Naturh. Foren.
-